

Familia Hurmuzaki: un exercițiu de memorie întru păstrarea identității românești din Bucovina

Ilie LUCEAC*

Keywords: *Hurmuzaki family, Romanian identity, Romanian intellectual class, national unity idea, culture of the Romanian society in the 19-th century*

Situația social-politică a românilor din Bucovina habsburgică în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea ajunsese într-o stare precară. Memoria istorică înregistrează la momentul 1848 o lipsă acută a unei păături intelectuale naționale în toate sferele de activitate ale societății, așa încât implicarea membrilor familiei Hurmuzaki în viața social-politică și culturală a societății bucovinene de atunci ne apare astăzi, în retrospectiva anilor, ca o împlinire providențială pentru comunitatea românească din Ducatul Bucovinei. Așa cum în Țările Române Revoluția de la 1848 „nu reprezintă un început, ci este punctul final al unei evoluții, saltul calitativ al unei îndelungi și complexe acumulări, rezultatul unei dezvoltări organice și unitare a societății românești, baza de plecare către o nouă etapă a istoriei noastre” (Platon 1974: 37)¹, tot așa și în Imperiul Habsburgic, „primăvara popoarelor” reprezintă o finalitate a unei evoluții, un salt calitativ al unor „complexe acumulări”, un rezultat al dezvoltării organice a popoarelor, al spiritului și al libertății naționale (Luceac 2000: 26).

Alături de alți intelectuali – în majoritatea lor fii de boieri, cum au fost Grigorcea, Popovici, Petrino, Stârcea, Cârste, Albotă, Logotheti sau Flondor – frații Hurmuzaki din prima generație au jucat un rol decisiv în coagularea unității de neam în Bucovina înstrăinată. Ei au știut să pună bazele culturii naționale și să arate drumul pe care urma să pășească societatea românească de aici, încât mai târziu, clasa intelectualilor români de la sfârșitul secolului al XIX-lea (inclusiv generația a doua a Hurmuzăkeștilor) a contribuit esențial la înfăptuirea idealului de unitate națională, care a culminat cu actul unirii de la 1918.

Se știe bine că implicarea marilor personalități ale neamului în orientarea și coagularea unor momente memorabile din istoria națională sau culturală a unui popor determină întotdeauna finalitatea acestor evenimente, marcând totodată și memoria colectivă a posterității.

Cultura, ca instituție, fiind o manifestare a membrilor societății, nu este de sine stătătoare, cu posibilități proprii de evoluție, independente de societate. Există popoare pe o treaptă de cultură inferioară și altele pe o treaptă superioară, unele

---

* Institutul Teologic Ortodox din Cernăuți, Ucraina.

¹ Mai vezi: Gh. Platon, *Probleme privind mișcarea revoluționară de la 1848 din Moldova*, București, 1968. (Extras din culegerea „SAI”, vol. XI); Idem, *Moldova și începuturile revoluției de la 1848*, Chișinău, Universitas, 1993.

popoare cu cultură originală și bogată, altele dimpotrivă, slabe copii ale culturilor străine. În același timp, există împrejurări favorabile pentru dezvoltarea culturii și altele nefavorabile. Un popor independent, unitar, bine organizat din punct de vedere economic și omogen, este într-o condiție de creație optimă. Însă un popor divizat sub stăpâniri străine, compus din elemente eterogene, anarhizat, sărăcit, nu va da nicicând o mare cultură națională. Civilizația este întotdeauna strălucirea și luxul popoarelor bogate.

Lipsa de liniște și lipsa de independență politică sunt desigur două cauze importante, care au împiedicat pe românii din Bucovina să se ridice în secolul al XIX-lea la o cultură originală și creatoare. Totuși aceste două împrejurări nu trebuie exagerate. Românii au avut de fapt independență în cele două principate, înainte de suzeranitatea turcească, căci suzeranitatea ungurească și cea polonă au fost mai mult forme feudale decât realități politice. Chiar sub turci s-a păstrat autonomia internă a Principatelor.

Constantin, cel mai în vârstă dintre frații Hurmuzaki din prima generație, care se strămutase la 1840 cu traiul în Moldova, va reuși să demonstreze adevărul istoric referitor la cauza Principatelor. O va face argumentat și fără echivocuri, atât în fața opiniei publice europene, prin intermediul presei și al Comisarilor – reprezentanți ai Puterilor garante, favorabile Unirii, din Franța, Rusia, Prusia și Sardinia – cât și în fața Divanului ad-hoc al Moldovei (*Ibidem*: 186). Constantin va confirma concluziile sale teoretice referitoare la statutul juridic al Principatelor printr-un document istoric important, descoperit de el în 1855, în Biblioteca regală din Oxford. Este vorba despre Tratatul comercial, încheiat între domnitorul Moldovei Petru Șchiopul și regina Angliei Elisabeta I (anii de domnie 1558–1609), la 27 august 1588, prin ambasadorul englez Harborne la Constantinopol (*Ibidem*: 187). Acest tratat acorda britanicilor dreptul de comerț în Moldova cu o taxă de 3%. Documentul avea de fapt o dublă semnificație. În primul rând – cea științifică, și în al doilea rând – conta importanța lui juridică pentru situația Principatelor după aproximativ 270 de ani de la încheierea primei Capitulații a lui Bogdan al III-lea, cel „Orb”, cu Sublima Poartă. Tratatul demonstrează că suzeranitatea Porții otomane n-a anulat suveranitatea politică a Principatelor. Reactualizarea lui a fost de fapt un merit al lui Constantin Hurmuzaki de a-l fi folosit într-un moment când semnificația politică a documentului a putut fi exploatată din plin (Zub 1975: 749).

Cert este că fără Ardeal, românismul din Bucovina nu se putea realiza în creația de cultură. Nici temelia materială pentru această creație nu era posibilă cu această destrămare de forțe, nici concentrarea forțelor vii ale neamului spre un ideal de cultură unic nu putea fi concepută. Ce cultură originală și mare se putea naște la un popor, la care nu era o solidaritate în vederea unui țel unic, Bucovina fiind mereu germanizată și slavizată?! Cultura înaltă presupune unitate spirituală și aceasta e legată de cea politică.

Cele două probleme cardinale panromânești din secolul al XIX-lea: unitatea românilor în cuprinsul Imperiului Habsburgic și Unirea Principatelor – ca primă etapă a unității integrale – au fost cauze esențiale pentru care au luptat intelectualii români din Bucovina și respectiv cei din Moldova și Muntenia. În fruntea bucovinenilor, alături de alți intelectuali, s-au aflat membrii familiei Hurmuzaki.

Cu toate că frații Hurmuzaki au fost adepții ideii moderate în mișcarea politică din cuprinsul Imperiului, mizând în primul rând pe unitatea culturală a românilor, istoria i-a plasat în fruntea evenimentelor de la 1848, cât și a celor referitoare la înfăptuirea dezlipirii Bucovinei de Galiția.

La 1857, chiar în anul când se stingea din viață, boierul și patriotul bucovinean Doxaki Hurmuzaki (1782–1857), tatăl celebrilor frați din prima generație a Hurmuzăkeștilor, își scria memorabilul său testament politic, care a rămas învățătură pentru generațiile viitoare. El arăta în testamentul său, publicat în ziarul „Telegraful român” de la Sibiu:

Să nu uitați că aveți de îndeplinit trei datorii mari și sfinte, pentru care aveți a răspunde înaintea lui Dumnezeu, înaintea oamenilor și a urmașilor voștri. Aceste trei datorii sunt: patria, limba și biserica.

Românească este țara aceasta în care trăim, câștigată și păstrată cu sângele străbunilor noștri și înzestrată cu drepturi românești, care n-au putut să apună, pentru că sunt o proprietate nepieritoare a ei. Limba română, sufletul naționalității noastre, pe care ne-au păstrat-o străbunii noștri în timpii barbariei chiar cu răpunerea vieții, a fost totdeauna și este adevărata limbă a acestei țări, nici un drept nu s-a aflat în putere ca s-o desființeze. Biserica țării noastre este Biserica ortodoxă, odorul cel mai scump al sufletelor noastre (Hurmuzaki 1857).

Cele trei datorii despre care vorbea bătrânul Doxaki Hurmuzaki au fost un îndemn și o călăuză în activitatea fiilor și nepoților săi.

Revenind la situația românilor din Bucovina, începând de la 1848 înapoi, trebuie să spunem că ei se confruntau cu trei probleme cardinale, fără de care un popor nu poate să-și păstreze identitatea sa națională și, bineînțeles, nu se poate afirma din punct de vedere cultural. Aceste doleanțe erau următoarele: 1) păstrarea limbii și a bisericii strămoșești; 2) necesitatea menținerii și dezvoltării în continuare a școlii românești; 3) prezența (formarea, educarea) unei clase a intelectualității naționale.

În contextul istoric nefavorabil al înfăptuirii unității românilor din secolul al XIX-lea în cuprinsul Imperiului Habsburgic, două au fost principiile supreme, în numele cărora au lucrat înainte de toate frații Hurmuzaki din Bucovina – în special „trifoliul” Eudoxiu, Gheorghe și Alexandru din prima generație – și anume: promovarea ideii naționale românești, adică păstrarea identității naționale în Bucovina și susținerea principiului unității de neam. Pe acesta din urmă, generația întâi a Hurmuzăkeștilor nu a mai apucat să-l vadă împlinit, așa cum s-a înfăptuit el în deceniul al doilea al secolului al XX-lea, în cadrul statului român unitar independent.

Încercând, din retrospectiva anilor, să urmărim realizările înfăptuite de ei, vom constata, că pentru Hurmuzăkești «savoir-faire» și «savoir-être» – formule, care justifică „meseria de a trăi” în înțelesul modern, pavesean, al noțiunii – nu constituiau un scop în sine, ci o finalitate, care a slujit în primul rând interesul național al românilor din Bucovina. Această familie a înscris o pagină de glorie în istoria românilor, și în special, a celor din Bucovina, în cea de-a doua jumătate a secolului al XIX-lea. Ei i-a revenit locul de frunte în toate manifestările social-politice și culturale ale provinciei înstrăinate de Țara Moldovei. Ecoul pe care l-a

avut opera culturală a fraților Hurmuzaki din prima generație s-a făcut simțit până în primele decenii ale secolului al XX-lea, când aspirațiile celor din urmă Hurmuzăkești se perpetuau în activitatea unor distinse personalități, cum a fost, de exemplu, Sever Zotta – coborâtor din această familie de elită (Gorovei 1989: 699–704), care a știut să țină în continuare aprinsă flacăra neamului străbun², prin ceea ce a făcut și prin ceea ce a scris.

Revoluția europeană de la 1848 pune pe plan local, în Bucovina, problema slavă sub diferitele ei aspecte și mai ales ruteană. Rapiditatea cu care românii bucovineni au învins deznădejdea a fost benefică. Ei și-au creat o structură politică și intelectuală care gravita în jurul Hurmuzăkeștilor, încercând să-și formeze o intelectualitate proprie, care se alcătuiă la început din preoți, dascăli și învățători. Între timp, mulți fii de boieri din Bucovina au plecat la studii în Europa, la cele mai prestigioase instituții de învățământ din marile capitale europene, cum erau Viena, Parisul sau Roma. Aceștia, întorcându-se de la studii, au știut să readepte conștiința națională, care aproape că amuțise după circa jumătate de secol de stăpânire străină, înrăutățită și mai mult de influența galițiană, astfel că acțiunile intelectualilor români bucovineni se amplifică în anii 50–60 ai secolului al XIX-lea. Ele marchează o etapă de măsuri concrete și îndrăznețe în vederea culturalizării poporului. Era nevoie atunci de a menține legăturile culturale cu românii din Principate și din Transilvania. Aceste legături aveau menirea de a întări conștiința de sine a românilor din Bucovina, exact în perioada când ei trebuiau să țină piept valului de deznaționalizare impus de autoritățile austriece și tradus cu atâta abilitate în viață de către Guvernul din Galiția, cel puțin până la 1861.

În Conferința ținută corului Societății „Armonia” din Cernăuți, în ziua de 16 mai 1914, la Universitatea din București, Nicolae Iorga, referindu-se la întreruperea legăturilor culturale care s-a produs la începutul secolului al XIX-lea între românii bucovineni cu frații din Principate, spunea:

Așa era în momentul acela, când s-a creat, pe lângă Moldova turcească (în sensul că se afla sub suzeranitatea Imperiului Otoman – n.n. I.L.), cum se zicea atunci, care a devenit parte integrantă, trupește și sufletește, din Principatul României, cealaltă Moldovă, austriacă... Să vedem de ce legăturile nu s-au putut stabili la început, și de ce a fost de nevoie ca aceste legături să fie reluate, după o întrerupere de mai bine de jumătate de veac, de o generație care nu este tocmai depărtată de noi, generația bunicilor celor mai tineri din d-voastră.

A fost întâi o întrerupere quasi-totală a legăturilor culturale între noi. Eram așa de aproape și ne cunoșteam așa de puțin! Natural că pe urma acestei necunoașteri s-au introdus o mulțime de prejudecăți, și din partea noastră, și din partea d-voastră. România, o țară stricată, în părerea unora din bucovineni; Bucovina, o provincie românească pierdută, în părerea unora din România. Îndată ce ne-am cunoscut, am văzut foarte bine că acestea sunt păreri greșite, strecurate în minți de oameni care aveau interese esențiale să le strecoare (Iorga 1914: 7–9).

Iorga demonstrează că legăturile culturale între românii din Principate și cei din Bucovina au fost întrerupte în primul rând deoarece au fost secularizate

² Tatăl lui Sever Zotta, Iancu Zotta, a fost unul dintre fruntașii politici ai românilor din Bucovina, iar mama, Elena, era fiica lui Gheorghe Hurmuzaki și a Eufrosinei Flondor.

mănăstirile – centre de spiritualitate românească – prin care „o legătură culturală ar fi putut să existe între românii deveniți bucovineni și românii rămași în Moldova”. În al doilea rând, guvernul austriac a sesizat imediat care pot fi rezultatele unor astfel de legături, importante pentru cultură și pentru toate consecințele ei neapărate, și atunci s-au luat măsuri urgente de a se uni Episcopia Rădăuțiului – sufragană Mitropoliei Moldovei – cu Mitropolia sârbească de la Carlovitz.

Trecând peste Ardealul românesc, ignorând Moldova și Țara Românească, ale românilor, biserica din Bucovina a fost legată cu patriarhatul sârbesc din Austria... Astfel, pe calea clerului nu se puteau păstra – odată ce mănăstirile fuseseră secularizate și odată ce legătura ierarhică dintre Bucovina și Moldova fusese ruptă – legăturile dintre bucovineni și moldoveni (*Ibidem*: 12–14).

Acest lucru a fost sesizat în primul rând de către Hurmuzăkești. În toată această rezistență, „Mecca românismului” – Cernauca – i-a focalizat pe toți intelectualii, reușind să mențină vie conștiința de neam. Meritul de pionierat al Hurmuzăkeștilor la formarea și educarea unei clase a intelectualității naționale, cât și a promovării culturii în Bucovina a fost uriaș. Ei au contribuit: a) La înființarea primului ziar românesc „Bucovina” – „gazetă românească pentru politică, religie și literatură” (4 octombrie 1848–2 octombrie 1850), care a apărut din inițiativa și pe spezele fraților Hurmuzaki. Redacția ziarului se afla în casa Hurmuzăkeștilor de la Cernăuți (Luceac 2009: 39–47), care a fost identificată de curând. Ea se află în preajma Bisericii Sfânta Paraschiva din centrul fostei capitale a Bucovinei. Frații Gheorghe și Alecu au fost și redactorii acestui ziar; b) La întemeierea, în 1851, a Bibliotecii Țării, iar mai târziu, în 1857, și a Bibliotecii gimnaziștilor români de la Liceul german din Cernăuți. Eudoxiu, Constantin și Alexandru Hurmuzaki au îmbogățit Biblioteca Țării și Biblioteca Societății cu fonduri de carte românească care apărea în România. Gheorghe Hurmuzaki, moștenind biblioteca personală a lui Eudoxiu, după moartea acestuia, a dăruit-o Bibliotecii Țării (Ratcu 1996: 109–122) din Cernăuți, la a cărei înființare și susținere Eudoxiu Hurmuzaki a stăruit pe toate căile³; c) La înființarea *Reuniunii române pentru lectură (19 aprilie/ 1 mai 1862)*, iar din ianuarie 1865 – a *Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*. Fiind concepută ca o instituție culturală, Societatea a reușit să adune pe toți cărturarii români din Bucovina și să formeze o intelectualitate tânără, care mai târziu va juca un rol important în destinul politic și cultural al provinciei. Timp de peste 80 de ani Societatea a grupat și a călăuzit forțele intelectuale ale bucovinenilor; d) La conducerea nemijlocită a *Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina*.

În 1865, președinte a fost ales Gheorghe Hurmuzaki, care a deținut această funcție până la încetarea sa din viață, în 1882. Atât membrii din prima generație a Hurmuzăkeștilor, cât și unii reprezentanți din cea de a doua generație au stat în fruntea Societății, în special, Eudoxiu (Doxuță) Gh. Hurmuzaki, între anii 1889–1899, ca președinte, cât și Alexandru N. Hurmuzaki, mai târziu, ca vicepreședinte.

---

³ Specificăm că cele cinci scrisori ale lui Eudoxiu către Constantin în legătură cu Biblioteca Țării din Bucovina, cuprinse în fondul *Hurmuzaki* de la Arhivele Naționale Istorice Centrale (în continuare: A.N.I.C.), dosar 316 (4 scrisori) și dosar 318 (o scrisoare) au fost traduse din limba germană de autoarea articolului citat.

Așadar, Hurmuzăkeștii s-au aflat în fruntea Societății în cea mai frumoasă perioadă (perioada de aur) a activității ei; e) La fondarea organului de presă al Societății – „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, având experiența ziarului „Bucovina” de la 1848–1850, editat și redactat cu pricepere de către frații Hurmuzaki. În „Foaia Societății...” nu se urmăreau doar cele două principii ce s-au respectat în ziarul „Bucovina”, adică, ideea națională românească și ideea unității de neam. Aici s-a publicat și foarte multă literatură originală; f) La obținerea în 1848–1849 a unei catedre de limba și literatura română la Gimnaziul superior de stat din Cernăuți, unde tot Hurmuzăkeștii au avut un rol decisiv pentru ca titularul catedrei să ajungă Aron Pumnul. De fapt, geneza, evoluția și afirmarea clasei intelectuale românești în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea se datorează prezenței școlii (Luceac 2000: 74). Seria începe cu înființarea, în 1808, a Liceului (Landgymnasium), devenit ulterior Liceul „Aron Pumnul”, apoi continuă cu Institutul Teologic (1828), cu Catedra de limba și literatura română (1849) și culminează cu înființarea Universității Francisco-Josefine (1875) din Cernăuți; g) La dezlipirea Bucovinei de Galiția. Și aici îl amintim în primul rând pe Eudoxiu Hurmuzaki–istoricul și omul politic providențial pentru Bucovina. Căci dacă nu a dictat la timpul său faimoasa *Petiția Țării (Landespetition)* din iunie 1848, cerând prin ea dezlipirea Bucovinei de Galiția și constituirea ei într-o provincie separată, atunci cu siguranță el a alcătuit noua și temeinica pledoarie din *Pro Memoria zur bukowiner Landespetition vom Jahre 1848*, cu o largă documentare istorică, având la bază ideea romanității românilor și a unității lor etnice. Acest reprezentant al primei generații a Hurmuzăkeștilor s-a evidențiat ca unul dintre ctitorii istoriografiei românești moderne, ca „eliberator” al Bucovinei și artisan al vieții parlamentare a Ducatului (Luceac 2007: 9–59); h) La lupta acerbă în favoarea înființării unei catedre de Istoria Românilor (să ne amintim de conferințele lui Alecu Hurmuzaki, în special, de conferința *Carele e caracterul și tendința învățământului public la noi*). În ceea ce privește Catedra de istorie a românilor, ea se va deschide abia la 1912, când tânărului profesor Ion I. Nistor i se va încredința Catedra de istorie sud-est europeană la Universitatea din Cernăuți. Frații Hurmuzaki – Gheorghe și Alecu, – cât și alți intelectuali s-au străduit să deschidă la Institutul de studii filozofice (instituție românească de învățământ superior de până la inaugurarea în 1875 a Universității cernăuțene) o catedră de limba și literatura română, să obțină de asemenea ca româna să fie introdusă ca limbă de predare și la Institutul de Teologie din Cernăuți (1848); i) La editarea Calendarelor Societății; î) La susținerea teatrului românesc și organizarea unor turnee ale trupelor de teatru din Țară în Bucovina (Hurmuzaki 1868b: 172–173). Acestea au fost trupele de teatru ale Ștefaniei (Fany) Tardini (1864, 1865), Mihail Pascaly (1869), Matei Millo (1871), apoi turneele trupelor de teatru ale lui Mihail Galino (1872), Maria Vasilescu (1874) etc.; j) La inițierea și menținerea colaborării lui Vasile Alecsandri mai întâi la ziarul „Bucovina” și apoi la „Foaia Societății...”, ceea ce a contribuit fundamental la dezvoltarea și îmbogățirea literaturii originale în Bucovina (Rădulescu-Pogoneanu 1940) și la sporirea patrimoniului cultural al românilor, în general; k) La înființarea unei universități românești. (Dacă totuși în 1875 s-a deschis o universitate germană în Cernăuți, deputații români din Parlamentul austriac, și în special Gheorghe Hurmuzaki, au cerut insistent cel puțin o Catedră de limba și literatura română în cadrul acestei

universității. Cererea le-a fost satisfăcută. Primul titular al acestei catedre a fost numit Ion Gheorghe Sbiera); l) La editarea între 1881–1884 a revistei Societății „Aurora Română” (redactor Ion Bumbac); m) La menținerea legăturilor culturale cu intelectualii din Transilvania (Luceac 2000: 38–48), în special, cu George Barițiu, cât și cu cei din Principatele unite, despre care am amintit mai înainte; n) La organizarea ciclurilor de conferințe publice cu caracter științific și cultural; o) La susținerea diverselor acțiuni culturale, cum a fost culegerea de cântece și arii naționale românești din Bucovina, în baza cărora s-a născut Albumul în patru fascicule a celor 48 *Aires nationaux roumains*, album întocmit și publicat în 1855 la Lemberg de către Carol Miculi, fost elev al lui Frédéric Chopin sau la susținerea celor două concerte la Cernăuți, în primăvara anului 1847, de către celebrul compozitor și pianist ungar Ferenc Liszt (Luceac 2006: 97–103), la îndemnul lui Eudoxiu Hurmuzaki; p) La înființarea bibliotecilor școlare sătești etc.

Cât privește activitatea culturală a fraților Hurmuzaki, ea este bine ilustrată în corespondența acestora. Cităm un fragment dintr-o scrisoare adresată lui George Barițiu de către neobositul Constantin Hurmuzaki, care, pe lângă ocupațiile ce le avea în Moldova, ca demnitar de stat, a manifestat un interes deosebit pentru dezvoltarea artei muzicale naționale românești din Bucovina, îngrijindu-se de soarta Albumului în patru fascicule a celor 48 *de Arii naționale românești*, album întocmit și îngrijit, după cum am mai amintit, de către Carol Miculi, cunoscut compozitor, celebru pianist și unul dintre primii profesori de muzică ai lui Ciprian Porumbescu. Iată ce scria Constantin Hurmuzaki lui Barițiu:

Dacă ați ales, în anul trecut, pe la iunie sau iulie, în „Bucovina”, un articol al meu, despre concertul lui Miculi, și colecțiunea făcută de el, Vă puteți acuma încredința, din alăturatul cântec, că am scris adevărul. Păr-acum, acest rar talent au transcris sub nemijlocita asistență și îmboldire a mea și a surorii mele Săftica⁴, după executarea celor mai buni lăutari, ce i-am adus din toate părțile, mai bine de 36 de cântece naționale, din cele mai frumoase, care curând se vor trimite la Lipsca. De nu asistam eu și soră-mea, dânsul fiind cam leneș, nu compunea nici trei cântece. Dar așa, având aspră execuție în spate, n-au avut ce face (Bănescu 1911: 93-94).

Aceste cântece au pus baza ulteriorului album în patru fascicule, în care găsim doine, hore, balade și cântece ciobănești, culese de la lăutarii și interpreții populari din nordul Moldovei, descoperiți de către Eufrosina, Eliza, Constantin și Alecu Hurmuzaki.

Sever de Zotta publică în 1936, în cernăuțeanul „Allgemeine Zeitung” un articol intitulat *Franz Liszt în Cernăuți*, consacrat omagierii celei de-a 50-ea aniversări de la moartea celebrului muzician ungar. În varianta românească a acestui articol, rămasă până astăzi nepublicată, găsim următoarea informație: „În ziua de 29 mai (citește 26 mai 1847 – aceasta este data exactă, precizată ulterior de Zotta, la care Liszt a plecat din Cernăuți spre Iași – n.n. I.L.), Liszt părăsește Cernăuții, oprindu-se trei zile la Iași. De aici pleacă la Galați, unde se imbarcă pentru Constantinopol”. Tot în acest articol, Sever Zotta menționează în alt context: „În schimb s-a întâlnit C[onstantin] Hurmuzaki cu el la Iași, în ianuarie 1847, unde

---

⁴ Eliza, numită și Săftica Sturdza (născută Hurmuzaki) (1821-1885). Ea își doarme somnul de veci în cimitirul fostului conac Sturdza de la Miclăușeni, alături de frații Constantin și Alecu Hurmuzaki.

locuia în casele... (aici se întrerupe manuscrisul, câteva foi din el fiind lipsă – n.n. I. L.)”⁵.

Din cele citate reiese că Liszt s-a întâlnit cu Constantin la Iași în două rânduri. În prima lui călătorie prin Țările Române din ianuarie 1847 și în cea de a doua vizită, întreprinsă în mai 1847, în drum spre Constantinopol, când Franz Liszt a susținut și cele două concerte la Cernăuți. În capitala Bucovinei Liszt a fost primit, pe lângă alți intelectuali de origine germană⁶, și de către Doxaki – tatăl, fiii Gheorghe și Nicu Hurmuzaki. Iar în Moldova, la Iași, compozitorul s-a aflat în anturajul lui Constantin Hurmuzaki (Luceac 2000: 214–215).

Gestul lui Eudoxiu Hurmuzaki de a-l sfătui și de a insista ca Ferenc Liszt să treacă prin Cernăuți și să concerteze în capitala Bucovinei demonstrează că el a ținut să prezinte societății cernăuțene o valoare a muzicii europene și universale. Aceasta era o strategie de gândire modernă a generației de la 1848 a intelectualilor din familia Hurmuzaki. Cultura națională, câtă exista, trebuia integrată în circuitul european, de aceea Hurmuzăkeștii s-au orientat după situația care exista la Cernăuți încă de prin anii 1830-1840, când intelectualitatea de aici arăta un interes sporit pentru muzică (Kaindl 1898: 209).

Aceste cuceriri nu erau lucruri ușoare, întrucât se cunoștea atitudinea neprietenească a Habsburgilor și mai ales a galițienilor față de români. Ele au redat bucovinenilor un drept ce l-au avut întotdeauna și l-au întărit prin slava lor. Nici unuia dintre istoricii și oamenii politici de atunci nu i se poate reproșa că nu a sesizat, cunoscut și chiar combătut invazia străinilor. Dar trebuie să recunoaștem, că înainte de toate, ei aveau obligația sfântă de a dovedi cine sunt, ce drepturi au moștenit și că aceste drepturi le reveneau în continuare.

În centrul tuturor acestor manifestări și începuturi, pe lângă ceilalți intelectuali cărturari din Bucovina, s-au aflat, în primul rând, membrii familiei Hurmuzaki.

Ctitori de publicații, întemeietori de societăți culturale românești, apărători ai bisericii, prețuitori ai limbii și datinilor strămoșești; propagatori ai teatrului profesionist românesc în Bucovina; apărători ai școlii și istoriei naționale – pavăză împotriva germanizării și slavizării elementului autohton; adevărați pionieri ai culturii și civilizației moderne din cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea – așa îi vedem pe Hurmuzăkești, în virtutea exercițiului de astăzi al memoriei.

Pentru ca și în vremurile noastre să putem să ne păstrăm identitatea, în pofida condițiilor, uneori nefavorabile, de afirmare națională a minorităților într-un stat unitar și independent, trebuie să apelăm mereu la memoria istorică. Opera culturală

⁵ A.N.I.C., fond *Sever Zotta*, dosar 100, f. 5-13; 29rv; 32rv.

⁶ Este vorba despre Ritter Umlauff von Frankwell, fost pe vremuri președinte al Tribunalului din Cernăuți, om de altfel cu merite față de națiunea română, întrucât în 1842 a cerut printr-un raport înființarea unei catedre pentru limba și literatura română. Președintele era un meloman și poet, iar sosirea lui Liszt îi răpise aproape echilibrul sufletesc, făcându-l să dea o atenție numai secundară serviciului. „Liszt”, scrie fiul său Viktor în cartea *Leben und Wirken eines oesterreichischen Insti = mannes*, Wien, F. Maur & Comp. (*Viața și activitatea unui magistrat austriac*), cuprinzând biografia tatălui autorului, „a dat în Cernăuți, de care se atașase, două concerte și a rămas acolo peste o săptămână. Ultima seară a petrecut-o în casa lui Umlauff într-o societate veselă, de care nu se putea despărți și abia în zorii zilei s-a urcat în careta poștei. Umlauff a dat expresie entuziasmului său față de acest rar om prin două poezii, pe care le-a tipărit anonim și le-a împărțit în public” (p. 57). Mai târziu Umlauff a publicat în „Bucovina” o poezie dedicată lui Doxaki Hurmuzaki (p. 61).

și națională a Hurmuzăkeștilor, înfăptuită în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea trebuie să ne slujească drept etalon de conduită, fiindcă ea a fost și rămâne o construcție fundamentală pentru identitatea și cultura românească.

Bibliografie

- Balan 1925: Teodor Balan, *Moșia Cernauca și familia Hurmuzachi*, Cernăuți.
- Beck 1985: Erich Beck, *Bibliographie zur Kultur und Landeskunde der Bukowina. Literatur aus den Jahren 1965–1975*, Dortmund.
- Bănescu 1911: Nicolae Bănescu, *Correspondența familiei Hurmuzaki cu Gheorghe Bariț, Vălenii-de-Munte*, Tipografia „Neamul Românesc”.
- Dan 1925: Dimitrie Dan, *Rolul preoțimii în menținerea românismului de la robirea (1775) la dezrobirea Bucovinei (1918)*, Cernăuți.
- Gorovei 1989: Ștefan S. Gorovei, *Un precursor: Sever Zotta*. Extras din AIIA (X), în „Arhiva Genealogică”, I, p. 699-704.
- Hurmuzaki 1857: Doxaki Hurmuzaki, în „Telegraful român”, nr. 32, Sibiu.
- Hurmuzaki 1868a: Alecu Hurmuzaki, *Carele e caracterul și tendința învățământului la noi?*, în „Foaia Societății pentru Literatura și Cultura Română în Bucovina”, An. IV, nr. 3.
- Hurmuzaki 1868b: Alecu Hurmuzaki, *Teatrul național la Cernăuți*, în „Foaia Societății pentru literatura și cultura română în Bucovina”, IV, nr. 6 și 7 (iunie-iulie), 1868, p. 172–173.
- Hurmuzaki 1849: Eudoxiu Hurmuzaki, *Pro Memoria zur bukowiner Landespetition vom J. 1848*, în „Betreff der provinziellen Stellung der Bucovina”, Czernowitz.
- Hurmuzaki 1962: Eudoxiu Hurmuzaki, *Documente privind istoria României, Colecția Eudoxiu de Hurmuzaki* (serie nouă), București.
- Iorga 1905: Nicolae Iorga, *Neamul românesc în Bucovina*, București.
- Iorga 1914: Nicolae Iorga, *Legăturile culturale între Bucovina și Principatele Românești*, București, Editura Casei Școalelor.
- Kaindl 1898: Raimund Friedrich Kaindl, *Geschichte der Bukowina*, Czernowitz.
- Loghin 1943: Constantin Loghin, *Societatea pentru Cultura și Literatura Română în Bucovina la 80 de ani. Istorie și realizări (1862–1942)*, Cernăuți.
- Luceac 2000: Ilie Luceac, *Familia Hurmuzaki: între ideal și realizare (O istorie a culturii românești din Bucovina în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea)*, Editura Alexandru cel Bun – Cernăuți, Editura Augusta – Timișoara.
- Luceac 2006: Ilie Luceac, *Câteva notițe despre istoricul Sever Zotta și articolul său Franz Liszt la Cernăuți*, în „Academica” serie nouă, Anul XVI, Nr. 185–186 (48–49), p. 97–103.
- Luceac 2007: Ilie Luceac, *Discursurile lui Eudoxiu Hurmuzaki în Dieta Bucovinei–Din viața parlamentară a Bucovinei în cea de a doua jumătate a secolului al XIX-lea*. Ediție bilingvă, cu stabilire de text, prefată, note și comentarii de Ilie Luceac. Traducerea textului german de Catrinel Pleșu, Institutul Cultural Român, București.
- Luceac 2009: Ilie Luceac, *Încă o dată despre casa Hurmuzaki din Cernăuți*, în „Glasul Bucovinei”, An. XVI, nr. 3(63), p. 39–47.
- Morariu 1986: Leca Morariu, *Iraclie și Ciprian Porumbescu*, vol. I, București, Editura Muzicală.
- Nistor 1916: Ion I. Nistor, *Istoria bisericii din Bucovina și a rostului ei național-cultural în viața românilor bucovineni*, București, Editura Casei Școalelor.
- Onciul 1922: Dimitre Onciul, *Din istoria Bucovinei*, Chișinău, Editura Universitas.
- Platon 1974: Gh. Platon, *Rădăcinile istorice ale revoluției române de la 1848*, București, Editura Academiei R.S.R.. Extras din AIIA(X), Iași, XI, p. 37.

- Porumbescu 1943: Iraclie Porumbescu, *Amintiri*, Ediție îngrijită de Ion Ștefan, Editura Gorjan (Muncă și lumină).
- Ratcu 1996: Ileana-Maria Ratcu, *Din corespondența familiei Hurmuzaki. Date privind înființarea primei biblioteci publice din Bucovina*, „Biblioteca Țării”, în „Hrisovul” (buletin al Facultății de Arhivistică), serie nouă, Tom II, București, p. 109–122.
- Rădulescu-Pogoneanu 1940: Elena Rădulescu-Pogoneanu, *Viața lui Vasile Alecsandri*, Craiova Editura Scrisul Românesc S. A., p. 114–122; 127–133; 226–232.
- Sbiera 1899: Ion Gheorghe Sbiera, *O pagină din istoria Bucovinei din 1848–1850 dimpreună cu niște Notițe despre familia Hurmuzachi*, Cernăuți.
- Trebici 1996: Vladimir Trebici, *Demografie-excerpta et selecta* (Academicianul la vârsta de 80 de ani), București, Editura Enciclopedică.
- Vatamaniuc 1994: Dimitrie Vatamaniuc, *Eminescu și Bucovina*, în „Glasul Bucovinei”, An. I, nr. 2.
- Wagner 1975, Rudolf Wagner, *Alma Mater Francisco-Josephina. Die deutschsprachige Nationalitäten-Universität in Czernowitz*, München, Verlag Hans Meschendorfer.
- Wickenhauser 1881–1891: Franz Adolf Wickenhauser, *Molda oder Beiträge zur Geschichte der Moldau und Bukowina*, 4 Bände, Czernowitz.
- Zub 1975: Alexandru Zub, *Mihail Kogălniceanu istoric*, Iași, Editura Junimea.

The Hurmuzaki Family: A Memory Exercise for the Sake of Romanian Identity Preservation in Bukovina

In terms of unfavourable historical context of Romanian entity, founded in the content of the Habsburg Empire in the 19th century, two supreme criteria served as inspiration for Hurmuzaki brothers of first generation descent in Bukovina- that is the trio Eudoxiu, Gheorghe and Alexandru – namely, the promotion of Romanian national idea, in other words, the preservation of Romanian identity in Bukovina and the support of the national unity idea. The latest had not to be seen brought to life by the first generation of the Hurmuzakis, emerging in the second half of the 20th century in form of the Romanian independent sovereign state.

The Hurmuzakis input all their background, professional skills and political abilities in favour of the Romanians from Bukovina, moreover, grasping the fact, that until 1848, Bukovina was in a big need of strong intellectual stratum, as well as original and creative culture, conditions crucial for affirmation and maintaining of a people’s identity.

One of the Hurmuzaki family achievements during the corresponding period might be considered fundamental. Apart from other intellectuals, they knew how to plant the outlines of the national culture in Bukovina and show the right direction to the local Romanian society, so that the Romanian intellectual class (including the second generation of the Hurmuzaki family) could essentially contribute to the realization of national unity idea, which culminated into a Union Act of 1918.

Publicists, Romanian cultural associations founders, ecumenical defenders, language and ancestral tradition praises, spreaders of Romanian professional theatre in Bukovina; national history and educational defenders standing against Germanisation and Slavification of the native element; real pioneers of the modern culture and society of the 2nd half of the 19th century, this is how we perceive the Hurmuzaki family in the virtue of the present memory exercise for the sake of preservation of the national identity, so that the modern society, despite the, sometimes, unfavourable conditions, could nurture the idea of the identity of the national affirmation of the minorities within an Unitarian and independent state.